

Előszó

A néhány évvel ezelőtt útjára indított „Helynévtörténeti tanulmányok” sorozatnak, illetve a tőle valójában függetlenül kezdeményezett helynévtörténeti szeminárium létrehozásának egyaránt az volt a célja, hogy a tudományterület kutatói számára megjelenési fórumot biztosítson. A két törekvés végső soron szerencsésen egybekapcsolódott, amit az is jelez, hogy a jelen kötet valamennyi tanulmánya előadás formájában elhangzott a 2007 októberében megrendezett második helynévtörténeti szemináriumon.

Egy tudományos vállalkozás eredményességét a legszembetűnőbben kétségtelenül az mutatja, ha a szakmai közönség érdeklődése nem lankad irányában. A legutóbbi szemináriumon — amit a hagyományokat folytatva a Debreceni Egyetem síkfőkúti Soó Rezső alkotóházában rendeztünk meg — 20 előadás hangzott el, a konferencia résztvevői nyolc különböző helyről érkeztek, s közöttük a nyelvész szakemberek mellett ott találjuk a történettudomány és a régészet képviselőit is. A szeminárium iránt megmutakozó figyelem természetesen a „Helynévtörténeti tanulmányok” köteteinek is kedvez, hiszen szerzőgárdáját és tematikáját is egyre szélesebb bázisra helyezi. Az említett konferencia előadásaiból 14 e kötetben lát napvilágot, többnek a „Magyar Nyelvjárások” ad otthont, mások pedig — a szerzőik szándéka szerint — később jelennek majd meg.

A „Helynévtörténeti tanulmányok” 3. darabjának tanulmányaiban mindössze egy közös pont van: mindegyik helynevekkel foglalkozik. Az azonban, hogy a vizsgálatok helynévi alapját az egyes írásokban mely területről, mely korszakból, milyen céllal válogatta a szerző, már nagyon is különbözik: voltak, akik a magyar nyelvterület egyes vidékeire összpontosítottak, mások azon kívül keresték a magyar elnevezéseket; egyes írások az Árpád-korra mentek vissza, másokat inkább a későbbi korok vonzottak; bizonyos tanulmányok a névrendszertani kérdések felgöngyölítésére törekedtek akár egy konkrét jelenség, akár egy nyelvemlék kapcsán, mások érdeklődése pedig a településtörténet problémái felé fordult.

Az utóbbi időkben a Tihanyi alapítólevél ismét a nyelvtörténeti figyelem középpontjába került. E kötetben két tanulmány is foglalkozik a legbecesebb szórványemlékünkkel: Hoffmann István az alapítólevél helyneveinek általánosabb, rendszertani kérdéseit boncolgatja, Szentgyörgyi Rudolf pedig egyetlen szórványának, a *kangrez*-nek a rejtélyét igyekszik — hosszú idők adósságát is tör-

leszve ezzel — megoldani. Farkas Tamás érdeklődését két olyan háromszéki településnév keltette fel, amelyek a magyar nyelvterületen magányosan állnak: *Kilyén* és *Szotyor* etimológiai, művelődéstörténeti elemzésével a szerző a szó-, a személynév- és a helynévtörténet összefonódását hangsúlyozza. Csík településtörténeti kérdéseire szól hozzá Botár István tanulmánya, aki a régészeti leletek és a helynévi anyag együttes vallomása alapján e kérdésben újabb, megfontolásra érdemes szempontokat ajánl. Más vidék, más korszak, más célkitűzés kerül elő Kocán Béla írásában: Ugocsa megye középmagyar kori helynévrendszerében elemzi a korábbi helynevek szerepét az újabb névalakok létrehozása szempontjából. Egy-egy helyfajta jól körülhatárolt kérdéseinek a vizsgálata áll Tóth Valéria, Györffy Erzsébet, Reszei Katalin és Hegedűs Attila tanulmányának középpontjában. A településnevek *falva* > *fa* változásának hátterében Tóth Valéria a hangtörténet és a névrendszertani tényezők együttes szerepét látja meghúzódni. Az Árpád-kor vízneveiben a *patak* után a leggyakoribb földrajzi köznevek, az *ér*, *sár* és *víz* etimológiai és szóföldrajzi viszonyait mérlegeli Györffy Erzsébet. A szótáríró szemszögéből gondolkodik el Reszei Katalin azon, miként lehet a legpontosabban kiemelni a régi hegyneveket az oklevelek latin nyelvű szövegekörnyezetéből. Hegedűs Attila a történeti mikrotoponimák egy színes csoportját, az eseményneveket igyekszik elméleti megfontolásokat tekintetbe véve körüljárni. A helynevek alaktani kérdéseit boncolgatja Nyirkos István és Csomortáni Magdolna írása: az előbbi leíró megközelítéssel készült, s az egyes morfológiai kategóriákat járja körül, az utóbbi pedig a szerkezeti változásokra összpontosít egy konkrét terület, Csík helynevei alapján. A nyelvi érintkezések eredményezte többnevűség kutatásához alkotott elméleti keretet Póczos Rita Baranya megye Sásdi járásának magyar–német kétnyelvűségi viszonyait elemezve. A történelmi Magyarországon kívül eső területeken az új magyar exonimák keletkezésének fő sajátosságait és magukat az exonimatípusokat mutatja be Mikesy Gábor írása. A kötetet záró tanulmány a történész Zágorhidi Czigány Balázs és a régész Kiss Gábor munkája, amely a Vas megyei Őrség településtörténetét tárgyalja.

A történeti helynévkutatásnak számos olyan problémája akad, amelyek megoldásához tudományterületek összefogása, a szakemberek együttgondolkodása vihet közelebb. Az együttgondolkodás és a szakmai, tudományos eszmecsere egyik fórumaként újfent arra biztatunk nyelvészeket, történészeket, régészeket, néprajzkutatókat, hogy a történeti helynevek kutatásával kapcsolatos elképzeléseiket, eredményeiket a továbbiakban is osszák meg sorozatunk olvasóközönségével.

Debrecen, 2008. május 15.

A szerkesztők